

evenemang med över tiotusen besökare, de flesta ålänningar. Skördefesten hålls inte bara på en plats, utan möjliggör för besökare att få åka runt och ta del av många olika gårdar. Det är ett specifikt arrangemang, men ändå med ambitionen att visa upp en lantlig vardag bortom en iscensatt idyll. Med ett gediget fältarbete som bas får vi se hur skördefesten kan fungera som både turistmagnet, lokalsamhällesbyggare och mervärdesskapare för producenter. Men det uppstår också friktioner mellan de olika grupperna. Mat är förvisso en brobyggare, men också en vattendelare.

Connie Reksten studerar Bergens matfestival, och menar att den är så mycket mer än en festival för de boende eller ett regionalt brandingkoncept. Istället hävdar Reksten att festivalens kokande, rörande, hackande, smakande och lukande kan tolkas som en del av ett motstånd mot såväl politisk konservatism som kommersiell exploatering av matkultur. Vestlandets profilering som en ”sanselig” region kan visa vägen mot en ny framtid. Det ligger måhända en del önsketänkande i denna slutsats. Men Rekstens tes att motstånd kan bedrivas med ett annat språk och i en annan rationalitet än traditionella politiska kanaler - genom lukt, smak, konsistens och materialitet stämmer till eftertanke.

Med den prisbelönta boken *Jordnära* har vi fått en nordisk översikt över de senaste decenniernas ökande fascination för mat och måltid i Norden. Den ger också välbehövliga nyanser i en polariserad debatt där slow food och fast food ställs upp som oförenliga motpolar. Även om författarna till *Jordnära* har en viss slagsida åt slow food hållet, är det inte en vare sig enögd eller blåögd bild av idéerna om den genuina maten vi får. Jag landar i samma slutsats som matforskningens nestor, Sidney Mintz. Tänk om vi kunde komma bortom fast food och slow food och istället sträva mot ”food

at moderate speeds”. För en sådan utveckling behövs etnologisk matforskning. Gärna med fokus på det som skaver. Ordet jordnära leder tankarna till en idyll, men i dess praktiker ryms också konflikter och motsättningar. Där finns en kamp om tolkningsföreträdet om vad god mat, en levande landsbygd och ett gott liv bör innehålla. Fokus på dessa frågor skulle jag gärna se mera av i en uppföljare.

Frank Meyer (red.) 2018. *Norges lyder. Stabbursklokker og storbykakofoni. Norsk lokalhistorisk institutt/Nasjonalt biblioteket. 161 s. Illustrert.*

Anmeldt av Sigbjørn Apeland

Lyd er noko som alltid omgjev oss, og høyrsla er ein av våre fem sansar. Av og til estetiserer me det me høyrer og kallar det musikk. Og ofte synest me naturlydar som fuglesong, bekkesildring og vindsus i skogen er vakre. Av og til har det me høyrer ein praktisk, kommunikativ funksjon, som signal eller språk. Og, når lyden vert problematisk, til dømes i form av uønska støy, kan han medføra fysiske og psykiske helseproblem.

Difor er det og mange vitenskapsgreiner som arbeider med lyd på ulike vis, til dømes innan musikkvitenskap, lingvistikk, teknologiske fag, arkitektur, medisin og psykologi. Nokre forskarar, mellom anna Raymond Murray-Schafer har prøvd å sjå fenomenet lyd i eit vidare perspektiv enn det som har sortert inn under dei tradisjonelle vitenskapsgreinene. Han introduserte omgrepet *soundscape* (som i denne boka både er omsett med «lyd- eller klangunivers» og «helheten av naturlige og menneskeskapte lyder») for å peika på korleis produksjon, oppleving og fortolking av lyd er noko

grunnleggande almennmenneskeleg i einkvar kultur. Vår omgang med lyd er med andre ord noko av det som kjenneteiknar oss som kulturvesen, og dermed kan våre lydkturar både vera noko som bind oss saman, og som skil grupper av menneske frå kvarandre. Lyd har eit fysisk utgangspunkt (frå songstemme til flystøy), ei individuell oppleving (frå glede til smerte), men alt dette skjer innafor ein sosial og kulturell samanheng.

Den amerikanske sosialantropologen/musikkvitaren Steven Feld (som tidlegare har vore professor II ved universiteta i Bergen og Oslo) har arbeid vidare med utgangspunkt i Murray-Schafer sine teoriar, og undersøkt sambandet mellom song, språk og fuglesong blant Kaluli-folket på Papua Ny-Guinea. Han knytter deira lydfortolking til det me ofte kallar *religion* fordi Kaluli-folket trur at fuglesongen er lyden frå dei døde. Men Feld unngår både omgrepa musikk og religion i denne samanhengen, og nyttar omgrepet *kosmologi* som tolkingsnøkkel, fordi dette dreier seg om ei livsform med minimal vestleg påverking, der vårt skilje mellom *natur* og *kultur* ikkje gjev meining på same måte.

Fleire av forfattarene i boka byggjer på Murray-Schafer og Feld sine innsikter, og sjølv om denne publikasjonen har utgangspunkt i eit lokalhistorisk fagmiljø, er det ei tverrfagleg haldning som pregar dei fleste tekstane, og samtlege forfattarar har, på ulike vis, ei fenomenologisk tilnærming til sine lydstudier. Det er den *opplevde* lyden som står i fokus, meir enn dei estetiske, tekniske eller direkte helsemessige sidene.

Redaktør Frank Meyer sin innleiande artikkel oppsummerer på innsiktsfullt og pedagogisk vis mangfaldet i tilnærmingar til lyd, både ved å presentera ei rekke teoriar rundt emnet, og gjennom ein historisk presentasjon av lydens rolle, frå det førmoderne, via framveksten av bysamfunn og

teknologiske nyvinningar, til lyd mangfaldet som har vakse fram i den industrialiserte verda. Meyer er oppteken av at «de sanselige erfaringene og deres mening, fortolkning og betydning vil variere over tid» (s. 22), og konkluderer med at: «Historikerere vil på denne måten komme seg ut i den historiske verden og lære den å kjenne på sin egen kropp – for det er ikke mulig å forstå verden uten selv å ha levd i den» (ibid.).

To av artiklane fokuserer på det førindustrielle samfunnet: Musikkarkeolog Gjermund Kolltveit skriv om «bøndenes, gårdsarbeidernes og gjeterens klangunivers», og kjem inn på fenomen som kulokk, signalinstrument (som lur), matklokker, kyrkjeklokker og husdyrbjøller. Mot slutten kjem han inn på bruken av bjøller i vår tid, og nemner bruk av kyrkjeklokker som demonstrasjon mot klimakrisa, og bruken av handbjøller under store idrettsarrangement, men går ikkje særleg grundig inn på dette. Likevel: Her peiker han på korleis eldre tidars lydar kan verta rekontekstualiserte i vår tid. Konservator ved Ringve musikkmuseum, Mats Krouthén, skriv om ur med speledåsar (golvrur) i perioden 1700–1900, med fokus på «hvordan urenes funksjon forvandlet seg fra innledningsvis å representere selvdisciplin og en ny måte å måle tid på – til å bli et symbol på høy status og teknisk nyvinning [...] til å bli et nostalgisk uttrykk fra bestefars tid» (s. 43). Slik maktar Krouthén å skapa ein samanheng mellom det tradisjonelle museumsvesenets vektlegging av historikk og teknikk og meir samfunnsvitskapleg influerte perspektiv som handla om symbol, økonomi og makt.

Dei to neste artiklane handlar om korleis lyd vart eit kjenneteikn for to norske byar: Narvik og Bodø. Steinar Aas skriv om korleis ei lita bygd innst i Ofoten i perioden 1898–1902 med rekordfart vart omgjort til utskipingshamn for malm frå Kiruna i Sverige, og endestopp for den nybygde ofot-

banen. Støyen dette medførte var i byrjinga ein positiv lyd – lyden av arbeid og pengar – og vart sidan identitetsmarkør, noko som mellom anna kom fram under byjubileet i 1926, då det vart skrivi fleire songar som nettopp påpeikte dette, mellom anna denne: «Her er støy, her er larm, her er brøl, du/ har du hørt en mer liflig musikk?» (s. 72). I Wilhelm Karlsen si undersøking av Bodø, handlar det og om korleis lydsterk verksemd handla om arbeidsplassar og økonomiske inntekter for innbyggjarane, samt sikringspolitisk tryggleik, men vel så mykje om korleis plasseringa (og seinare utbygging) av ein militær flyplass nær sentrum, frå 1950-åra og framover vart eit stort helseproblem, og fekk konsekvensar for byplanlegginga like inn i vår tid, samt at lydproblematikken vart tett samanvoven med lokale og (inter)nasjonale politiske diskusjonar.

Hans Philip Einarsen og Frank Meyer sin analyse av bydelen Grønland i Oslo tek utgangspunkt i sosialantropologen Steven Vertovec sitt omgrep «superdiversitet» som eit uttrykk for tilstanden som oppstår når raskt aukande innvandring frå ei mengd ulike språk- og folkegrupper til relativt tronge byrom medfører «et ytterst komplekst mangfold» (s. 106). Dei peiker på korleis dette mangfaldet av språk, stemmebruk og musikk i offentleg rom for nokre kan vera lyden av mangfald og fellesskap, medan andre oppfattar det trugande eller som uttrykk for lågare sosial klasse.

I si undersøking «Støyproblemets meningskonstruksjoner i det 20. århundre» er Ola Alsvik oppteken av korleis endringar i støyens materialitet også medfører endringar i meningskonstruksjonane rundt støy. Han er innoim organisasjonar som Norsk forening mot støyplager og korleis støy gradvis vart definert som eit miljøproblem, med tilhøyrande merksemd gjennom stortingsmeldingar, lovverk og helse-, veg- og arbeidsdirektorata sine innsatsar rundt problematikken. I

tillegg til dei historiske/politiske aspekta ved dette peiker han på retoriske problematiske sider ved ukritisk å definera støy som miljøforureining, og meiner resultatet vart «at eierskapet til problemet ble like vagt og diffust som problemet sjøl, og det samme ble årsaksansvaret og det politiske ansvaret» (s. 137).

Den siste artikkelen er skriven av vår fremste ekspert på norsk lydopptakshistorikk, Trond Valberg. Han presenterer parallelt utviklinga av ulike opptaksteknologiar, kva som vart dokumentert, og kva slags praksisar – folkelege som institusjonelle – som knytta seg til bruken av lydopptak. Det er eit langt tidsmessig og ideologisk sprang frå Catharinus Elling si mediekritiske utsegn frå 1880 – «Nu kan jo et hvilket som helst fe bli videnskapsmann. Han behøver bare skaffe sig en fonograf» (s. 142) – til UNESCO sin resolusjon frå 1976 som sidestiller lydmateriale med bøker som kjelde- og arkivmateriale. Sett i lys av UNESCO-resolusjonen er Valberg sin artikkel ei viktig påminninga av kor viktig det er at norske bibliotek og lydarkiv får tilstrekkelege ressursar til forsvarleg og systematisk handsaming av lydmateriale.

Det er ikkje alle sider ved norsk lydhistorie som vert handsama i boka. Tilhøvet mellom lyd og kjønn er berre omtala sporadisk, og den kunstnarlege estetiseringa av støy, gjennom (til dels helserisikable) lydnivå på konsertar, samt nyare fenomen som lydkunst, er heller ikkje omtala. Endringar i lyddesign/estetikk innan radio, film og fjernsyn er heller ikkje omtala. Historiske/samfunnsmessige variablar/endringar innan munnleg språk- og stemmebruk kunne og vore eit interessant tema. Desse manglane er likevel inga innvending mot boka, slik ho føreligg. Det er snarare ei påpeiking av at lydhistorie er eit omfattande forskingsfelt, som særleg innbyr til tverrfaglege tilnærmingar. Måtte det verta forska og skrivi meir om dette framover!